

Ana ISCHIMJI
Liliana CONDRATICOVA

PRELUCRAREA PIELII ȘI BLĂNURILOR ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ: SECTORUL INDUSTRIAL VERSUS SECTORUL ARTISTIC

CZU: 745.5.03(478)

<https://doi.org/10.52603/rec.2025.38.02>

Rezumat

Prelucrarea pielii și blănurilor în RSS Moldovenească: sectorul industrial versus sectorul artistic

În articolul de față ne-am propus examinarea, în baza surselor de arhivă, sectorului industrial versus cel artistic în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor din RSS Moldovenească. În primele decenii postbelice, în localitățile din RSSM funcționau o serie de arteluri ale meșteșugarilor, subordonate Consiliului Industriei Moldovenești, în-deplinind diferite comenzi de stat. Atelierele mari au fost fondate pentru eficientizarea lucrului în domeniul deservirii populației, optimizarea artelurilor mici pornind de la necesitatea specializării în executarea anumitor operațiuni. Pe baza dosarelor din fondurile Agenției Naționale a Arhivelor am identificat documente ce reflectă activitatea atelierele în care lucrau meșteri care prestau servicii de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor, naturale și artificiale. Comparativ cu Basarabia interbelică, pentru primele decenii postbelice observăm în RSSM reducerea semnificativă a numărului atelierele și meșterilor care profesau prelucrarea artistică a blănurilor și a pieilor. Începând cu 1964, în spațiul sovietic au fost introduse la nivel de stat „noile tradiții și obiceiuri sovietice”, suferind modificări la nivel ideologic tradițiile calendaristice, datinile strămoșești, portul popular, inclusiv articolele lucrate din piei și blănuri.

Cuvinte-cheie: artizanat, sectorul industrial, sector artistic, prelucrarea pielii și a blănurilor

Резюме

Обработка кожи и меха в Молдавской ССР: промышленный сектор versus художественный

В данной статье представлена попытка на базе архивных источников рассмотреть соотношение промышленного и художественного секторов в области обработки кожи и меха в Молдавской ССР. В первые послевоенные десятилетия в МССР действовал ряд кустарных артелей, подчинявшихся Совету молдавской промышленности, выполнявших различные государственные заказы. Для упорядочения работы в сфере обслуживания населения, оптимизации деятельности мелких артелей, исходя из необходимости специализации для выполнения определенных операций, были созданы крупные мастерские. На основе материалов из фондов Национального архивного агентства выявлены документы, отражающие деятельность мастерских, где работали мастера, оказывающие услуги по художественной обработке натуральной и искусственной кожи и меха. По сравнению с межвоенной Бессарабией, в первые послевоенные десятилетия в МССР наблюдается значительное сокра-

щение числа мастерских и мастеров, занимавшихся художественной обработкой мехов и шкур. Начиная с 1964 г. в советском пространстве на государственном уровне были введены «новые советские традиции и обычаи», в результате чего идеологическим изменениям подверглись календарные обряды, древние народные обычаи, народный костюм, включая изделия из кожи и меха.

Ключевые слова: ремесла, промышленный сектор, художественный сектор, обработка кожи и меха

Summary

Leather and fur processing in the Moldavian SSR: industrial sector versus artistic sector

This article presents an attempt, using archival sources, to examine the relationship between the industrial and artistic sectors of leather and fur processing in the Moldavian SSR. In the first post-war decades, a number of artisanal cooperatives, subordinate to the Council of Moldavian Industry, operated in the Moldavian SSR, fulfilling various state orders. To streamline public service operations and optimize the activities of small cooperatives, based on the need to specialize in specific operations, large workshops were established. Using materials from the collections of the National Archival Agency, documents were identified reflecting the activities of workshops employing artisans providing services in the artistic processing of natural and artificial leather and fur. Compared to interwar Bessarabia, the first post-war decades in the MSSR saw a significant decline in the number of workshops and artisans engaged in the artistic processing of furs and skins. At the same time, beginning in 1964, "new Soviet traditions and customs" were introduced at the state level across the Soviet Union, undergoing ideological changes in calendar traditions, tribal customs, and folk costumes, including the manufacture of leather and fur products.

Key words: handicrafts, industrial sector, artistic sector, processing of leather and furs

Argument. În primele decenii de după cel de-al Doilea Război Mondial, în localitățile din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească activau numeroase arteluri – forme de organizare colectivă a meșteșugarilor, specifice economiei sovietice. Acestea funcționau ca asociații profesionale care desfășurau o gamă variată de activități, de la confecționarea articolelor vestimentare, până la producerea de bunuri alimentare și realizarea obiectelor din lemn, metal

sau ceramică. Activitatea artelurilor, iar mai târziu a atelierelor de producție, precum și a meșteșugarilor individuali, era strict reglementată și coordonată de Consiliul Industriei Moldovenești. Aceștia executau comenzi de stat, în conformitate cu planificările economice centralizate, concretizate în planuri de lucru trimestriale, semestriale și anuale (Condaticova și alți. 2019: 275-286). Atelierele de dimensiuni mari au fost create în contextul politicilor de eficientizare a serviciilor destinate populației, prin restructurarea artelurilor mici și mijlocii. Această reorganizare a avut la bază necesitatea specializării în executarea unor operațiuni specifice și delimitarea mai clară a segmentelor de activitate. Pe baza documentelor analizate ale Direcției Fondului arhivistic social-politic din cadrul Agenției Naționale a Arhivelor, am identificat o serie de dosare care reflectă activitatea atelierelor în care își desfășurau activitatea mai mulți meșteri specializați în prelucrarea pieilor și blănurilor, atât naturale, cât și artificiale.

În comparație cu perioada interbelică, pentru primele decenii postbelice în RSS Moldovenească se constată o diminuare semnificativă a numărului atelierelor și a meșterilor implicați în prelucrarea artistică a pieilor și a blănurilor. Potrivit documentelor de arhivă, în Chișinăul interbelic existau numeroși meșteri care realizau articole din piele și blană, capabili să satisfacă atât cerințele pieței de produse de lux, cât și pe cele ale consumului cotidian (Ischimji, Condaticova 2024: 58-62).

Sectorul industrial în domeniul prelucrării pielii și blănurilor. În primii ani postbelici, au fost întreprinse anumite măsuri pentru restabilirea activității artelurilor meșteșugărești, după cum se menționează în dosarele de arhivă, deși prelucrarea pieilor și blănurilor fusese un meșteșug bine dezvoltat în localitățile basarabene cu mult înainte de 1945. Cu referire la atelierele și întreprinderile unde se prelucrau pieile și blănurile, dosarele de arhivă menționează pentru anul 1945 fabrici de confecționare a încălțămintei, cu sectoare de producere a încălțămintei din piele, articole din piele moale, pentru lunile septembrie și octombrie 1945 planul de producere fiind îndeplinit la 31,5% (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 2). Toate artelurile unde activau meșterii se subordonau în acea vreme instituției cu o denumire complexă *Moldkojtekstilšveipromsoiuz*, adică instituție care întrunea meșteșugari din domeniul prelucrării pieilor, textilelor, croitoriei etc. Pentru cea de-a doua jumătate a anului 1945 se preconiza restabilirea fabricii de piele a artelului *1 Mai* din or. Chișinău. Ținem să precizăm că asemenea denumiri ideologice și politice purtau toate artelurile, atelierele, fabricile și asociațiile din perioada sovietică, active în locali-

țile din RSS Moldovenească. Pentru reabilitarea fabricii de piele în trimestrul IV al anului 1945 au fost preconizate 98,8 mii ruble (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 4). Existau la acea vreme ateliere de confecționare a încălțămintei din piele și în or. Tighina (Bender în perioada sovietică), care tot necesitau restabilire; în Orhei era un atelier funcțional de prelucrare a pieilor *Octombrie*; la fel găsim o fabrică de piele la Bălți.

Deja pentru anul 1946 a fost înscrisă în planul de activitate confecționarea a 50 tone de încălțămintă din piele și reparația a 140 de tone de pereche de încălțămintă. Cert este că se lucra cu piele de calitate foarte joasă, adică de calitate 5 și chiar 6, documentele de arhivă subliniind lipsa materiei prime de calitate (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 8).

Totodată, se atestă interesul populației pentru meseriile artistice, meșteșugurile tradiționale de confecționare a pieselor vestimentare și încălțămintă, țeserea covoarelor. Pentru dezvoltarea domeniului se solicita procurarea materiei prime de calitate cel puțin 3 sau 4; erau necesare cca 30 tone de piele, la fel, se preciza necesitatea procurării instrumentarului necesar, a utilajului corespunzător. În așa fel, aflăm pentru primii ani postbelici despre funcționarea a câteva fabrici de piele și a 6 ateliere de confecționare a încălțămintei (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 9).

Din rapoartele financiare ale artelurilor privind activitatea în anul 1948, găsim mai multe informații despre activitatea artelurilor ce profesau prelucrarea pieilor și blănurilor (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 50).

Artelul *Kalinin* a fost fondat la 4 august 1946, în s. Susleni, r-nul Susleni (unitate administrativ teritorială ce a existat între 11 noiembrie 1940 și 9 ianuarie 1956, ținutul Orhei, după care r-nul Susleni a fost lichidat, iar localitățile au fost împărțite între raioanele Orhei și Criuleni).

În cadrul artelului era un sector de confecționare a pieselor din piele, în care lucra un meșter (în total în artel activau 22 de meșteri), care în anul 1950 a produs articole în sumă de 9,97 mii ruble.

În artelul *Serghei Lazo* din Chiperceni (între anii 1944 și 1956 s. Chiperceni fusese centru raional), fondat în anul 1947, activau 16 meșteri, dintre care 3 meșteri lucrau în sectorul de prelucrare a pielii și au produs articole în sumă de 22,42 mii ruble. În artelul *Kotovski*, fondat în noiembrie 1944 la Călărași, activau 61 de meșteri, dintre care 14 în sectorul de prelucrare a pielii și confecționarea încălțămintei. Ei au produs articole în sumă de 107,850 mii ruble. În raionul Bravicea (a existat ca unitate administrativ-teritorială în anii 1940–1956) în anul 1947 a fost fondat artelul *Bolșevik*, în care lucrau 25 de meșteri, iar în sectorul de cizmărie activau 3 meșteri, producând articole în sumă de 29,0 mii ruble.

În a doua jumătate a lui iulie 1944, în Edineț a fost fondat un artel, unde din cei 30 de meșteri, în sectorul de prelucrare a pieilor erau încadrați 7. Tot la Edineț activau 4 meșteri în sectorul de prelucrare a blănurilor. Aceștia confecționau și reparau încălțăminte, cușme și căciuli de blană. Un alt artel cu denumire ideologizată *Bolșevik* a fost fondat în anul 1947 la Briceni. Aici lucrau 22 de meșteri, dintre care 8 în sectorul de prelucrare a pieilor și confecționarea încălțăminte. În septembrie 1945 a fost fondat un artel și în Leova cu denumirea *Novoobrazhionnaya Bessarabia*. Din 52 de meșteri, în sectorul de producere a încălțăminte și prelucrarea pieilor lucrau 14, care au produs în 1950 articole în sumă de 124,8 mii ruble. În 1945, în Lipcani, a fost format artelul *Gastello*, în care activau 43 de meșteri, 8 dintre ei în sectorul de prelucrare a pielii; încă 3 meșteri lucrau în sectorul de prelucrare a blănurilor de oi. Acești meșteri confecționau și reparau încălțăminte de piele, au produs 16 cojoace de blană, 9 bundițe (numite în documente *bezrukavka*). În artelul *Novaia jizni* (*Viața nouă*) din or. Bălți, fondat în anul 1944, se pune accent pe producerea articolelor din piele și blănuri. Din cei 61 de meșteri, 31 erau implicați în confecționarea pieselor din piele; 5 lucrau în sectorul de blănuri, producând articole în sumă de 456,4 mii ruble. Este unul dintre cele mai numeroase arteluri, care ar putea sta la baza fabricii de prelucrare a blănurilor și pieilor din Bălți. În 1945, în artelurile din jud. Soroca au fost documentați și meșteri care lucrau din piele piese de harnașament, ocupându-se și de reparația acestor piese (ANA, F. 3010, inv. 3, d. 21, f. 6). La sud, în or. Cahul, în 1946 este atestat artelul *Trud* (*Munca*). Aici lucrau 74 de meșteri, iar 14 confecționau diferite articole din piele, în sumă de 161 mii ruble. În martie 1945, la Căușeni, este atestat artelul *Novaia jizni* (*Viața nouă*) – dintre 36 de meșteri, 7 erau antrenați în prelucrarea pieilor, care au produs în 1950 articole în sumă de 50 mii ruble.

La 16 iulie 1945, la Chișinău, pe str. Șmidt nr. 54, este atestat artelul 28 *iunie*, în care lucrau 31 de meșteri: 7 meșteri prelucrau pielea și un meșter era specializat în prelucrarea blănurilor. Raportul de activitate pentru anul 1946 pentru artelurile din jud. Chișinău prevedea prelucrarea pielii și blănurilor, cu indicarea sinecostului articolelor produse (ANA, F. 3010, inv. 3, d. 15, f. 35).

În localitățile din stânga Nistrului, în artelul *Dnestr* (*Nistru*) din or. Rîbnița activau 35 de meșteri, dintre care 10 erau implicați în sectorul de prelucrare a pieilor, producând articole în sumă de 136 mii ruble. În februarie 1945, în or. Tighina (Bender), a fost atestat artelul *Krasnaia Zvezda* (*Steaua Roșie*), unde lucrau 75 de meșteri, dintre care 2 cu activitate

la domiciliu. În sectorul de prelucrare a pieilor activau 10 meșteri; alții 8 erau angajați în confecționarea încălțăminte și au produs 3473 mii de perechi noi de încălțăminte. La Grigoriopol, în 1947, a fost atestat artelul *Krasnii invalid* (*Invalidul roșu*): din 18 meșteri în sectorul de prelucrare a pieilor și confecționare a încălțăminte erau încadrați 9.

Potrivit documentelor, aflăm că prelucrarea blănurilor și confecționarea bundițelor, cojoacelor în anul 1946 a devenit specializarea artizanilor din artelurile din Cotovsc (actualmente Hîncești) – în valoare de 24,8 mii ruble; precum și din Călărași – în valoare de 22, 75 mii ruble (ANA, F. 3010, inv. 2, d. 35).

În anul 1947, pe lângă reconstrucția capitală și relansarea diferitor arteluri și ateliere, se știe că fabrica de piele din Bălți a produs articole din piele în valoare de 398 mii ruble (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 39, f. 15). Planul de reconstrucție capitală pentru primul trimestru al anului 1947 presupunea restabilirea atelierului de cizmărie din cadrul combinatului moldovenesc de piele cunoscut ca *Moldkolkombinat* din Chișinău. Pentru primele 8 luni ale anului 1950 atestăm și la Tiraspol ateliere unde se prelucra piele (ANA, F. 3010, inv. 1, f. 71, f. 12). În trimestrul II și III al anului 1953, se reconstruiește sectorul de piele al artelului de pielărie din Chișinău *Kolkombinat* (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 213, f. 3). Planul de producere pentru anul 1949 reflecta că din totalul produselelor meșteșugărești, doar 0,1% se referea la piesele din blănuri, astfel că în anul 1948 fiind produse articole în valoare de 24,39 mii ruble, comparativ cu peste 600 mii ruble pentru producerea de încălțăminte sau 1468 mii ruble în domeniul croitoriei (ANA, F. 3010, inv. 2, d. 41, f. 1).

Documentele de arhivă furnizează date privind activitatea atelierelor de pielărie în anul 1955. Astfel, încă în iunie 1954, în Cahul, a fost atestat artelul *Kagulski pișcevik* (*Producătorul de alimente din Cahul*), în care către 1955 lucrau 48 de meșteri, 2 dintre care în sectorul de pielărie. Se prelucra piele și într-un alt artel din Cahul, fondat în august 1947 *Svobodnii trud* (*Munca liberă*) și artelul *Trud* (*Munca*), atestat din ianuarie 1948 (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 255).

De altfel, în septembrie 1953, unele articole de piele lucrate la combinatul de piele din Chișinău, au fost expuse în cadrul expoziției de produse industriale și artistice (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 281). Se lucra încălțăminte de piele în artelul din or. Leova, precum și din satele Iargara și Sărăteni (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 394). În anul 1953, la nivel unional începe implementarea tehnologiei noi de prelucrare a pielicelelor de oaie, cunoscute ulterior sub denumirea de velur, adică piele tăbăcită de tauri-

ne, scămoșată pe una dintre părți și folosită inclusiv pentru încălțăminte. Pentru a produce mai multe piese din piele, era necesară introducerea unui utilaj performant, precum și a profesioniștilor care puteau deservi asemenea mașini (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 210, f. 383).

Pentru anul 1956, datele de arhivă ne oferă o listă de 114 arteluri și ateliere funcționale din RSS Moldovenească, în care se confecționau o serie de produse necesare locuitorilor, dintre care am atestat și pielării: *Kojkombinat*, *Kojbîtremont* din Chișinău, *Trudkoj* din Tiraspol ș.a. (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 487, f. 13-15). Sunt relevante datele pentru anul 1956. Astfel, artelul Șveibîtremont din Tiraspol a fost atestat în ianuarie 1952, iar dintre 176 de lucrători găsim și 7 meșteri specializați în prelucrarea blănurilor, care a produs articole în valoare de 86,6 mii ruble (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 469, f. 5). Prelucrarea pieilor era realizată în anul 1955 de câțiva meșteri din artelul *Novii bît* (*Viață nouă*) fondat la 16 octombrie 1944 la Tiraspol, făcându-și apariția un articol nou în producere – și anume mănușile din piele (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 469, ff. 69-70); în artelul *Kojbîtremont* (*Reparația pielii*) din Chișinău, atestat în decembrie 1951; artelul *Gastello* din Lipcani; artelul *Kuibîșev* din s. Vertujeni, atestat la 5 mai 1945; artelul *Molotov* din or. Dubăsari, atestat în iunie 1940; artelul *Moldavski partizan* (*Partizanul moldovean*) din s. Otaci, format în mai 1944; artelul *Bolșevik* din Briceni, atestat în anul 1944. Se preconiza construcția și a unei fabrici de piele pentru producerea încălțăminte, la Chișinău, în anii 1961–1962.

Către anul 1957, a fost emisă hotărârea de a forma un consiliu artistic pentru producerea industrială din RSS Moldovenească, în componența căruia a fost inclus un oarecare M. Radul, inginer specialist în domeniul pielăriei. Consiliul artistic avea un regulament de activitate strict, fiind responsabil de producerea articolelor artizanale de calitate, estetice, dar și funcționale (ANA, F. 2992, inv. 1, d. 138, f. 283-312). În această ordine de idei vom menționa pregătirile în RSS Moldovenească către Festivalul Mondial din 1957 (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 597). Fără a detalia importanța artei decorative și mai ales a vestimentației în procesul de pregătire către lucrările acestui festival (Condraticova, Bujorean 2019: 155-162), vom puncta că un loc aparte a fost rezervat pieselor din piele și blănuri, care completau costumul popular și făceau parte din imaginea devenită recunoscută a moldovenilor/românilor. Conform datelor, pentru acest festival au fost confecționate 200 de perechi de pantofi de damă din piele, 215 de căciuli din blană artificială, 200 de perechi de cizme de crom, 23 de perechi de pantofi decupați pentru bărbați, toate fi-

ind inspirate din portul popular al moldovenilor, fiindcă aceste articole făceau parte din vestimentația moldovenilor, care urmau să reprezinte RSS Moldovenească la Festivalul din 1957, desfășurat la Moscova. Toate articolele erau realizate conform schițelor aprobate de consiliul artistic, examinate de pictorul principal, care era specialist în domeniu, numele căruia la această etapă de cercetare nu a fost identificat în sursele de arhivă. Ca finalitate, încălțăminte a fost lucrată în atelierele *Novaia jizni* (*Viața nouă*) din Bălți, pantofii de damă și cizmele pentru bărbați au fost lucrate în atelierul *Kojkombinat* (*Combinatul de piele*) din Chișinău, *Kojbîtremont* (*Reparația pielii*) din Chișinău, *Trudkombinat* (*Pielărie*) din Tiraspol. Un loc aparte a revenit fabricării suvenirelor – artelul *Progres* urma să confecționeze portpahare din metal anodat, în cutii din piele artificială (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 65). Planul de producere pentru anul 1957, conform datelor de arhivă, presupunea producerea de încălțăminte din piele în valoare de 29 mln ruble și 1,8 mln ruble prelucrarea și confecționarea articolelor din blănuri, din totalul preconizat de 400 mln ruble pentru toate artelurile (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 579, ff. 4-5). Sortimentul produselor includea încălțăminte de piele de tot felul, cojoace, bundițe, mănuși de piele, restaurarea încălțăminte de piele pentru comercializare ulterioară, producerea pieselor de harnașament și a altor articole din piele sau blană.

Pentru anul 1957, datele de arhivă informează despre planurile de producere, punând accent inclusiv pe producerea blănii de caracul – o blana buclată, asemănătoare cu astrahanul, din care se făceau căciuli, paltoane). Blana de tip caracul, artificială, se producea în artelul *Krasnaia Zvezda* (*Steaua Roșie*) din or. Tighina (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 595).

Dezvoltarea meseriilor de prelucrare a metalului, lemnului, textilelor, pieilor și blănurilor, la care se adaugă ceramica, țeserea covoarelor și alte meșteșuguri artistice au intrat în atenția statului prin Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești din 1957 *Despre îmbunătățirea activității meșteșugurilor populare artistice*, prin care se prevedea fortificarea artelurilor meșteșugărești, activitatea pictorilor modelieri și intensificarea activității Consiliului artistic pentru aprobarea schițelor noilor modele, deschiderea unui salon-magazin unde ar putea fi comercializate produsele artistice meșteșugărești, diversificarea sortimentului articolelor lucrate de artizanii locali, ținând cont de tradițiile populare, tendințele vremii, identificarea meșterilor și salarizarea corespunzătoare a acestora, deschiderea unor specializări noi la instituțiile de învățământ cu profil artistic pentru a instrui viitorii artizani, implicarea mai largă a Mi-

nisterului Culturii în dezvoltarea meseriilor artistice, fondarea unui sector de artă decorativă aplicată în cadrul Muzeului Republican de Arte Plastice, editarea monografiilor, albumelor tematice, care vor fi de folos artizanilor în activitatea lor și alte acțiuni, menite a îmbunătăți, în opinia ideologilor vremii, dezvoltarea meseriilor artistice, implicit, prelucrarea pielii și blănurilor (ANA, F. 3010, inv. 1, d. 594, ff. 80-83).

Examinând pașapoartele artelurilor fondate în localitățile basarabene în primii ani postbelici, observăm prezența semnificativă a meșterilor care prelucrau pielea și blănurile, fapt explicat prin tradițiile păstrate în Basarabia interbelică, transmiterea secretelor meseriei din generație în generație, interesul populației pentru artizanat și nicidecum prin impactul puterii sovietice și construirea socialismului în Basarabia anexată în 1945 (Condraticova și alți. 2019: 277).

Începând cu anul 1964, în cadrul spațiului sovietic – inclusiv în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească – au fost instituționalizate noi tradiții și obiceiuri cu caracter oficial, înlocuind sau modificând, din considerente ideologice, manifestările culturale tradiționale. Tradițiile calendaristice, datinile strămoșești, portul popular și, implicit, articolele vestimentare realizate din piei și blănuri, au suferit transformări semnificative. În locul valorilor culturale autentice și a obiceiurilor transmise din generație în generație, au fost promovate și impuse sărbători și practici de inspirație sovietică, în concordanță cu ideologia regimului.

Rolul Fabricii Artizana în promovarea meșteșugurilor de prelucrare artistică a pielii și blănurilor. Un loc aparte în dezvoltarea prelucrării blănurilor și confecționarea diferitor articole revine Asociației *Artizana*, care de-a lungul anilor s-a afirmat în calitate de întreprindere unde au fost realizate și expediții etnografice în căutarea modelelor tradiționale ale vestimentației (Condraticova și alți. 2020: 144-154), implementarea inovațiilor tehnologice și a noilor tendințe artistice, producerea unui larg sortiment de blănuri, folosind în acest sens blănurile naturale sau cele artificiale, altfel spus, ecologice. Astăzi SA *Artizana* este una dintre cele mai cunoscute întreprinderi care confecționează articole din piele și blănuri, într-un sortiment destul de variat.

În Raportul inginerului-șef al Asociației *Artizana*, din 23 iulie 1986, B. Bobodjanov au fost trasate câteva acțiuni, având ca scop dezvoltarea meșteșugurilor artistice, sigur, în conformitate cu cerințele congresului al XXVII-lea al partidului comunist din 16 iunie 1986, după cum era obligatoriu din punct de vedere ideologic în perioada sovietică. Unul din

aspectele de bază fusese ideea necesității căutării noilor forme și concepte a obiectelor produse în cadrul atelierelor și asociațiilor meșteșugărești în tot spațiul sovietic, inclusiv și în RSS Moldovenească. În această perioadă erau active asociația de producători *Artizana*, care deținea mai multe filiale și ateliere în localitățile din RSS Moldovenească, asociația *Meșter-Faur*, fabricile de covoare din Orhei, Ceadîr-Lunga, Comrat, Căușeni ș.a. Ca urmare a acestui raport al inginerului-șef, s-a propus deschiderea la Chișinău a unui Centru experimental al creației populare, care urma să activeze în conformitate cu noile cerințe ale timpului, să restabilească vechile tradiții meșteșugărești, să readucă în atenția meșteșugarilor și a societății unele meserii artistice, după cum ar fi prelucrarea artistică a metalelor, forjarea și ștanțarea metalului, prelucrarea lemnului și confecționarea instrumentelor muzicale și a ceramicii artistice, confecționarea obiectelor din lozie și papură, țeserea covoarelor, precum și confecționarea pieselor de piele. Astfel, prin fondarea unei Asociații a meșteșugurilor tradiționale populare, se pune accent, deopotrivă cu alte meserii, pe prelucrarea artistică a pieilor și blănurilor. Asociația trebuia să aibă o bază tehnică, tehnologică și artistică solidă, având sarcina de a satisface necesitățile societății.

În anul 1986, fabrica *Confecția* a asociației *Artizana* era una din cei mai mari producători din RSS Moldovenească a articolelor din blană. Una dintre problemele principale la această fabrică era situația cu păstrarea blănurilor artificiale, care erau folosite în confecționarea pieselor (ANA, F. 586, inv. 8, f. 2, f. 47). Se menționează că rulouri de blană artificială erau depozitate în condiții neadecvate, fapt ce a condus la deteriorarea blănii și, respectiv, producerea unor articole necalitative. Problemele identificate, de fapt, reflectă situația dezastruoasă din economia întregului spațiu sovietic, unde se opta pentru îndeplinirea planului și stocarea articolelor de calitate joasă în depozite enorme, fără a se ține cont de tendințele modei și cerințele societății, ceea ce a dus ca finalitate la colapsul economic și financiar al întreprinderilor de stat. Astfel, în prima jumătate a anului 1986, au fost planificate articole din blănuri artificiale în sumă de 859 mii ruble; *de facto*, au fost lucrate articole în sumă de 1070 mii ruble, adică 124,5%. Sectorul de blănuri avea planificat în prima jumătate a lui 1986, pentru producere articole în sumă de 1782 mii ruble; *de facto* fiind realizate 1966 mii ruble, adică 111,4%.

O altă întreprindere apreciabilă în domeniul pielăriei în RSSM a fost Combinatul de Piele Artificială din Chișinău (actualmente, aici se află sediul companiei Dacia Hermes), precum și Fabrica de Piele din or. Bălți, care au avut sectoare impresionante

unde se prelucra artistic pielea și blănurile, se confecționau diferite produse în vogă, influențate de arta populară.

Sectorul artistic din RSSM. Pielea și blana, de diferite tipuri, ocupă un loc special în creația meșterilor de artă decorativă aplicată din RSSM și Republica Moldova. Pe parcursul anilor 1945–1950 plasticienii se adaptează la tendințele artistice ale vremii, arta imprimării pe piele fiind unul dintre domeniile care își începe dezvoltarea, unind esteticul cu funcționalul, astfel are loc constituirea artelor decorative aplicate în perioada postbelică. În anii următori, la expozițiile de artă decorativă sunt expuse foarte puține lucrări realizate în tehnica imprimării și stampării pielii, comparativ cu pictura, ceramica (Spînu 2017: 103-112). În acest context vom menționa creațiile artiștilor plastici, care în anumite perioade au realizat piese, având ca bază pielea sau blănurile – Niele Meșchite, Valentina Neceae, Vera Petrovscaia, Ioachim Postolachi (ca angajat al Secției moldovenești a Fondului Artistic al URSS a îndeplinit o lucrare în tehnica imprimării pe piele; a condus lucrările asupra uneia dintre primele mape-adrese realizate în 1945 în tehnica imprimării pe piele) (ANA, F. 2906, inv. 3, d. 63, ff. 3, 6, 17).

Vom prezenta doar câteva date despre Vera Petrovscaia (n. 1938, Chișinău), care este unul dintre artiștii plastici, care a lucrat articole din piele ajunse în atenția cercetătorilor (Turea 1979: 36-37; Condraticova 2021: 76). A fost încadrată în Asociația de producere a meșterilor populari, întreprinderea *Meșter-Faur*. În atelierul artistei Vera Petrovscaia, după cum relatează Larisa Turea, se deschide „un univers cromatic complex, o veritabilă explozie de culori, iar casa ei amintește de un spațiu de poveste”. Măinile artistei, înzestrate cu o vigoare surprinzătoare, conturează din pielea moale și catifelată siluete de zim-bri, cerbi, urși, dar și cumpene de fântână, simboluri ale unei civilizații arhaice pe cale de dispariție nu atât sub presiunea progresului distructiv al modernității, cât a abordărilor ideologiei sovietice cu referire la rolul artei populare.

Lucrările Verei Petrovscaia, după cum afirmă Larisa Turea, reflectă nostalgia copilăriei încrezătoare în bine, „vegheate parcă de privirea buncii, cea care, dintre cele trei nepoate, a ales-o pe ea pentru a-i transmite meșteșugul lucrului de mână”. Urmând studiile la școala de arte, cu specializare în ceramică, Vera Petrovscaia s-a inițiat în arta prelucrării pielii, sprijinită de Maria Simionovna, directorul fabricii de articole de galanterie, care i-a oferit încredere și susținere într-un meșteșug tot mai puțin cunoscut. Vera Petrovscaia și-a desăvârșit formarea profesională independent, fiind autodidact, învățând din

propriile greșeli și străbătând RSSM în căutarea ultimilor meșteri pielari, blănari și cojocari. Pasiunea sa pentru autentic o determină să caute obiecte vechi din piele, din care va extrage informații prețioase despre tehnicile autohtone. Relația cu materialul este una tactică, intimă „doar așa simți cum îți răspunde pielea. Materialul este capricios – dacă dorești să obții o anumită nuanță pastelată, pielea poate accepta o singură culoare, respingând celelalte, în mod inexplicabil, dar ferm” (Turea 1979: 36-37).

Obiectele realizate de Vera Petrovscaia sunt veritabile capodopere ale artei populare. Alături de Maria Ungureanu, un alt nume important în arta meșteșugului tradițional, artista a creat în cadrul Fondului Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM obiecte care nu pot fi reduse la simple produse comerciale. Cumpărătorii interesați de astfel de creații nu sunt tocmai mulți și puteau procura asemenea lucrări de autor în magazinele specializate *Fantezia* ori *Salon*.

S-a remarcat Vera Petrovscaia și prin confecționarea unor cutii decorative pentru păstrarea suvenirilor, articolelor de bijuterie (Condraticova 2012: 73-79). Astfel, cutia pentru bijuterii *Finețe* (1977) este lucrată prin imprimare pe piele, are dimensiunile de 27×20×4,5 cm și a fost expusă la expoziția jubiliară republicană de artă „Pe calea leninistă”, ce a avut loc la Chișinău, în anul 1979 (Condraticova 2021: 76). Un loc aparte revine panoului decorativ *Meci de fotbal*, datat cu anul 1971, realizat din piele, dimensiuni 60×26 cm, iar geanta din piele de antilopă, lucrată prin imprimare, a fost prezentată în anul 1976 la „Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie și a creațiilor meșterilor populari din RSS Moldovenească” (Condraticova 2021: 76).

Și artistul plastic Lidia Ceban-Boico (1939, Galați, România – 2022) s-a manifestat de-a lungul carierei sale în diferite genuri ale artei decorative: baticul, tapiseria, croșeta, precum și prelucrarea artistică a pielii (Condraticova 2022: 117).

Concluzii. Constatăm, în baza surselor de arhivă disponibile la etapa actuală de cercetare, că sectorul industrial a avut o pondere deosebită în dezvoltarea prelucrării pielii și blănurilor în RSSM. Artelurile, atelierele, fabricile, care au funcționat în RSSM, au avut ca scop producerea în masă a unor obiecte din piele sau blană, piese lipsite de individualitate, într-un număr mare, fiind plasat accentul pe realizarea planului și întrecerea socialistă. Cu totul altă dezvoltare a avut sectorul artistic în domeniul prelucrării pielii și blănurilor, similar dezvoltării tapiseriei artistice, ceramicii, prelucrării metalului și a lemnului. Căutările noastre în fondurile de arhivă,

coroborate cu studierea presei timpului și pieselor păstrate în colecțiile muzeale, naționale și locale, cu certitudine vor aduce în atenția cercetătorilor din domeniul etnologiei noi fațete ale dezvoltării meșteșugurilor de prelucrare artistică a pielii și blănurilor în RSS Moldovenească. Totodată, va pregăti terenul pentru înțelegerea fenomenului dezvoltării meseriilor artistice la sfârșitul secolului XX și primele decenii ale secolului XXI, fiind observate interesul crescând al creatorilor pentru prelucrarea artistică a pielii, utilizarea elementelor din piele sau blană la confecționarea diverselor articole de artă decorativă aplicată, în designul vestimentar și interior.

Referințe bibliografice

Agencia Națională a Arhivelor (ANA), Direcția Fondului arhivistic social-politic (DFASP), F. 3010, inv. 1, d. 210.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 213.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 39.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 469.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 487.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 579.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 594.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 595.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 597.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 2, d. 35.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 2, d. 41.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 3, d. 15.

ANA, DFASP, F. 3010, inv. 3, d. 21.

ANA, DFASP, F. 586, inv. 8, d. 47.

ANA, DFASP, F. P-2906, inv. 3, d. 63.

ANA, DFASP, F. P-2992, inv. 1, d. 138.

Condraticova L. *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijuteriilor și meșterilor de artă decorativă din a doua jumătate a secolului al XX-lea – primele decenii ale secolului al XXI-lea*. Iași: Doxologia, 2021.

Condraticova L. *Dicționarul bijuteriilor: portrete de creație ale meșterilor din RSS Moldovenească*. In: *Enciclopedia. Revista de istorie a științei și studii enciclopedice*, nr. 1(2), 2012, 73-79.

Condraticova L. *Metalul ca pistă de lansare a artiștilor plastici Ludmila Odainic și Lidia Ceban-Boico*. In: *Akademios*, nr. 1, 2022, 115-118.

Condraticova L., Bujorean T. *Confecționarea costumelor naționale și a accesoriilor pentru Festivalul Mondial de Tineret (Moscow, 1957) în cadrul atelierului „Promhudojnik” din Chișinău*. In: *Arta*, nr. 1(AV), 2019, 155-162.

Condraticova L., Bujorean T., Cercașin M., Tocarciuc A. *Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960*. In: *Acta Moldaviae Meridionalis*, vol. 1, 2019, 275-286.

Condraticova L., Bujorean T., Cercașin M., Tocarciuc A., Pintilei E. *Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească*. In: *Akademios*, nr. 2(57), 2020, 144-154.

Ischimji A., Condraticova L. *Meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor în Chișinăul interbelic*. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, vol. 8. Iași-Chișinău-Lviv, 2024, 58-62.

Spănu C. *Metamorfoze ale imaginii în artele decorative și aplicate din RSS Moldovenească. Anii 1970–1980*. In: *Arta. Seria Arte Vizuale*, 2017, 103-112.

Turea L. *Mai departe de calul Traian: despre meșterul în arta pielăritului*, Vera Petrovski. In: *Moldova*, nr. 6, 1979, 36-37.

Ana Ischimji (Chișinău, Republica Moldova). Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova.

Ана Искимжи (Кишинев, Республика Молдова). Докторантка, Государственный университет Молдовы.

Ana Ischimji (Chisinau, Republic of Moldova). PhD student, State University of Moldova.

E-mail: anaischimji29@gmail.com

ORCID: 0009-0007-0036-1139

Liliana Condraticova (Chișinău, Republica Moldova). Doctor habilitat în studiul artelor; doctor habilitat în istorie, Academia de Științe a Moldovei.

Лилиана Кондратикова (Кишинёв, Республика Молдова). Доктор хабилитат искусствоведения; доктор хабилитат истории, Академия наук Молдовы.

Liliana Condraticova (Chisinau, Republic of Moldova). Doctor of Arts; Doctor of History, Academy of Sciences of Moldova.

E-mail: condraticova.asm@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8735-3364